

พลวัตทางเศรษฐกิจของพื้นที่คลองรังสิต จังหวัดปทุมธานี

สมภพ มานะรังสรรค์

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดปทุมธานี

ปี พ.ศ. 2358 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและกรมพระราชวังบวรมหาเสนาอนุรักษ์ ได้เสด็จประพาสเมือง "สามโคก" โดยทางชลมารค และได้พระราชทานนามใหม่ว่า "ประทุมธานี" เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2358 ยกให้เป็นเมืองตรี

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้เมืองประทุมธานีเป็นหัวเมืองของมณฑลกรุงเทพฯ โดยให้สังกัดนครบาล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปราบปรามโจรผู้ร้ายซึ่งมีอยู่ชุกชุมในขณะนั้น

จากการสำรวจสำมะโนประชากรในปี พ.ศ.2441-2442 เมืองประทุมธานีมีประชากร 21,360 คน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้เปลี่ยนเมืองประทุมธานีเป็น "ปทุมธานี" ขึ้นกับมณฑลกรุงเทพฯ ประกอบด้วยอำเภอต่าง ๆ 3 อำเภอ คือ บางกะดี สามโคก และเชียงราก (ต่อมาเปลี่ยนเป็นลาดหลุมแก้ว)

ในปี พ.ศ. 2475 ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการยุบจังหวัดชัยบุรีให้เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดปทุมธานี ทำให้มีอำเภอต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอบางกะดี (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นอำเภอเมือง) สามโคก ลาดหลุมแก้ว ชัยบุรี ลำลูกกา บางหวาย (ต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอลองหลวง) และหนองเสือ

ข้อมูลพื้นฐานด้านเศรษฐกิจของจังหวัด

สำหรับข้อมูลพื้นฐานด้านเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ของจังหวัดนั้นประกอบไปด้วยข้อมูลในภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม สถานะการจ้างงานและประชากร สถานะการค้าและการพาณิชย์และข้อมูลด้านกิจการสาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ ซึ่งมีรายละเอียดที่แสดงให้เห็นได้ดังต่อไปนี้คือ

การเกษตร

สัดส่วนของมูลค่าการผลิตในภาคการเกษตรของจังหวัดปทุมธานีเท่ากับ 5.79 % ของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ในปีพ.ศ. 2532

แม้ว่าสัดส่วนของมูลค่าภาคการเกษตรต่อ GPP จะอยู่ในระดับต่ำ แต่พื้นที่ของจังหวัดปทุมธานีส่วนใหญ่คือ เกือบ 70 % ของพื้นที่รวมของจังหวัดที่มีอยู่ 955,098.11 ไร่ ก็เป็นพื้นที่เกษตรกรรม

ในปริมาณพื้นที่ที่ใช้ในการเกษตร 651,473 ไร่ (ปี พ.ศ. 2533) นั้น ประมาณ 446,400 ไร่ (68.5 %) เป็นพื้นที่นาตามด้วยพื้นที่ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น 187,502 ไร่ (28.78 %) และพื้นที่ปลูกผัก 17,609 ไร่ (2.7 %)

อย่างไรก็ดีแม้ว่าพื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ของจังหวัดปทุมธานีใช้ไปในการทำนา แต่เมื่อพิจารณาจากมูลค่าผลผลิตแล้วกลับปรากฏว่าผลผลิตผลไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งส้มเขียวหวานซึ่งใช้พื้นที่เพาะปลูกน้อยกว่ามาก (150,053 ไร่ในปี พ.ศ.2533) มีมูลค่าการผลิตสูงถึง 2,937.76 ล้านบาท เทียบกับมูลค่าการผลิตข้าวซึ่งเท่ากับ 2,597.0 ล้านบาทในปีเดียวกัน (ดูตารางที่ 1)

พอลถึงปี พ.ศ.2535 ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกส้มเขียวหวานได้ให้ผลผลิตเต็มที่แล้ว ปรากฏว่าจังหวัดปทุมธานีสามารถผลิตส้มเขียวหวานได้ถึง 592,960 ตัน มูลค่า 5,251 ล้านบาท ขณะที่ข้าวซึ่งมีการใช้พื้นที่เพาะปลูกประมาณ 450,000 ไร่ ซึ่งให้ผลผลิต 592,960 ตันนั้น มีมูลค่าการผลิตเพียง 2,737 ล้านบาท

ในบรรดาอำเภอต่าง ๆ ของปทุมธานีนั้น ปรากฏว่าอำเภอหนองเสือ ลำลูกกา คลองหลวง และลาดหลุมแก้ว ยังมีพื้นที่การเกษตรค่อนข้างมาก (ดูตารางที่ 2)

จากข้อมูลของสำนักงานจังหวัดปทุมธานี (มีนาคม พ.ศ.2537) ปรากฏว่าจังหวัดยังมีประชาชนที่ยึดอาชีพเกษตรกรรม 127,735 คน หรือ 25,547 ครัวเรือน (ดูตารางที่ 2)

เนื่องจากข้าวและส้มเขียวหวาน ฯลฯ เป็นพืชเศรษฐกิจอันโดดเด่นของปทุมธานี จึงขอเสนอรายละเอียดด้านการผลิตและการตลาดของผลผลิตดังกล่าวดังนี้

ข้าว

การทำนาของจังหวัดกระจายไปในแทบทุกท้องที่ของอำเภอต่าง ๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 เขตใหญ่ ๆ โดยใช้แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแนวแบ่งเขตดังนี้

(ก) พื้นที่ทำนาเขตฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา คือ อำเภอลาดหลุมแก้ว สามโคก และอำเภอเมือง

(ข) พื้นที่นาเขตฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา อันประกอบไปด้วยอำเภอหนองเสือ ลำลูกกา คลองหลวง และธัญบุรี

เนื่องจากพื้นที่นาตามแนวฝั่งตะวันออกของแม่น้ำมีคลองส่งน้ำชลประทาน จึงไม่มีปัญหาน้ำท่วมจากการเอ่อล้นของแม่น้ำเจ้าพระยามากเหมือนที่นาในแนวฝั่งตะวันตก ซึ่งมีคลองตามธรรมชาติเป็นจำนวนมากและยากต่อการควบคุมระดับน้ำ

สำหรับพันธุ์ข้าวที่นิยมเพาะปลูกกันในปทุมธานีนั้น ประกอบไปด้วย พันธุ์ กข.23 กข.21 กข.7 และพันธุ์พื้นเมืองต่าง ๆ เช่น เหลืองปะทิว ตาจิม ชาวเศรษฐี และพันธุ์ลูกผสมอื่น ๆ

ต้นทุนการทำนาของจังหวัด

จากรายงานข้อมูลการตลาดซึ่งรวบรวมโดยสำนักงานพาณิชย์จังหวัดปทุมธานี ปรากฏว่า ในฤดูกาลผลิตปี 2533/34 การทำนาของจังหวัดซึ่งส่วนใหญ่เป็นนาหว่านนั้น ต้องใช้ต้นทุนการผลิต 1,455 บาทต่อไร่ หรือ 2,187 บาทต่อตัน (ผลผลิตต่อไร่เท่ากับ 665 กก.) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ค่าพันธุ์ข้าว	105	บาท
ค่าเตรียมดิน	250	"
ค่ายาคุมกำเนิดหญ้า	90	"
ค่าสารเคมี	250	"
ค่าปุ๋ย	250	"
ค่าจ้างเก็บเกี่ยว	250	"
ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง	100	"

ระบบตลาดข้าวเปลือกในจังหวัด

วิถีตลาดข้าวเปลือก ในจังหวัดปทุมธานีมีรายละเอียดดังนี้

(ก) ระดับไร่นา ตามปรกติชาวนาจะขายผลผลิตของตนแก่พ่อค้าท้องถิ่น พ่อค้าเร่ที่นำรถบรรทุกเข้าไปรับซื้อถึงที่ ไร่นา โดยส่วนใหญ่จะมีความผูกพันกันแบบขาประจำระหว่างผู้ขายและผู้ซื้อ เช่น มีการให้กู้ยืมเงินจากผู้ซื้อแก่ชาวนาไปเพาะปลูกก่อน แล้วนำผลผลิตมาขายให้

(ข) ระดับท้องถิ่น พ่อค้าท้องถิ่นทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตจากชาวนา แล้วนำไปขายให้แก่โรงสีข้าวในจังหวัด

(ค) ระดับภูมิภาค ตามปรกติชาวนามักนิยมขายข้าวหน้าลาน โดยพ่อค้าข้าวจากภายในจังหวัดเองหรือจังหวัดรอบ ๆ เข้ามารับซื้อถึงลานข้าว

มีข้อที่น่าสังเกตว่าชาวนาปทุมธานีส่วนใหญ่จะรีบขายข้าวเปลือกทันทีเมื่อเก็บเกี่ยวและนวดเสร็จแล้ว เพราะไม่มีผู้ยักฉวยเก็บข้าว และมีปัญหาข้าวเปลือกมีความชื้นสูง

นอกจากนี้ปัญหาทางเศรษฐกิจของชาวนาเอง เช่น ความจำเป็นต้องใช้เงินทั้งในชีวิตประจำวันและเพื่อลงทุนทำการผลิตต่อไปนั้น ทำให้ชาวนาต้องรีบขายผลผลิตของตนหลังเก็บเกี่ยว ซึ่งข้าวเปลือกกำลังประดังออกสู่ตลาด ส่งผลให้ชาวนาไม่สามารถขายผลผลิตได้ราคาดีเท่าที่ควร

ต้นทุนและส่วนเหลือของการตลาด (2533/34)

(ก) ระดับไร่นา ค่าขนข้าวเปลือกขึ้นรถของพ่อค้าจากลานข้าวของชาวนาตกประมาณ 10 บาท/ตัน

(ข) ระดับท้องถิ่น ค่าใช้จ่ายในการซื้อขายข้าวเปลือกของพ่อค้าท้องถิ่นถึงโรงสีในจังหวัด อันประกอบไปด้วยค่าขนขึ้นลง ค่าขนส่ง ฯลฯ ตกประมาณ 90 บาท/ตัน

(ค) ระดับภูมิภาค ค่าใช้จ่ายในการซื้อขายผลผลิตออกนอกจังหวัด คือ ส่งถึงมือตลาดปลายทางตกประมาณ 200 บาท/ตัน

ระบบตลาดข้าวสารของปทุมธานี

เนื่องจากข้าวเปลือกส่วนใหญ่ที่ผลิตได้ในจังหวัดเป็นข้าวพันธุ์ กข. ซึ่งผู้บริโภคภายในประเทศไม่นิยม ข้าวส่วนใหญ่ที่สีได้ซึ่งมีคุณภาพปานกลางจะถูกส่งออกไปขายต่างประเทศ

อย่างไรก็ดี โรงสีขนาดใหญ่ในปทุมธานีได้นำข้าวเปลือกคุณภาพดีจากต่างถิ่น เช่น ข้าวเส้าให้ ข้าวขาวตาแห้ง (จากจังหวัดใกล้เคียง เช่น อุดรธานี สระบุรี พิจิตร ฯลฯ) และข้าวหอมมะลิจากภาคอีสานมาสีแล้วบรรจุถุงขายให้แก่ผู้บริโภค

ส้มเขียวหวาน

เป็นผลผลิตเกษตรที่มีความสำคัญมากที่สุดของปทุมธานี เมื่อพิจารณาจากมูลค่าการผลิต เพราะกว่าครึ่งหนึ่ง (53 %) ของรายได้จากภาคการเกษตรของจังหวัดในปี พ.ศ.2535 มาจากการขายส้มเขียวหวานเพียงผลผลิตเดียว (ตามด้วยข้าว ซึ่งให้มูลค่าประมาณ 30 % ของรายได้รวมจากภาคเกษตรในปีเดียวกัน)

ส้มเขียวหวานได้ย้ายฐานการผลิตจากที่อื่นมายังจังหวัดปทุมธานีเมื่อเกือบ 30 ปีที่ผ่านมา โดยมีการนำพันธุ์จากจังหวัดนนทบุรีและบางมดเข้ามาเพราะปลูก

พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา อันเป็นพื้นที่ที่มีระบบคลองชลประทานดี

มีข้อที่น่าสังเกตว่า ผู้เพาะปลูกส้มเขียวหวานส่วนใหญ่ในปทุมธานีโยกย้ายมาจากต่างถิ่น เช่น จากบางแค ตลิ่งชัน และดำเนินสะดวก เพราะพื้นที่เพาะปลูกเดิมประสบกับปัญหาหลายประการ เช่น ปัญหาที่ดินมีราคาแพง และน้ำเสียอันเนื่องมาจากการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัย (ซึ่งปัจจุบันก็มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ในปทุมธานีเช่นกัน)

พื้นที่เพาะปลูกส้มเขียวหวานซึ่งมีอยู่ประมาณ 150,000 ไร่ กระจัดกระจายกันอยู่ในอำเภอหนองเสือ ลำลูกกา รัษฎบุรี คลองหลวง ฯลฯ นั้น นับเป็นพื้นที่ผลิตผลผลิตชนิดนี้ที่ใหญ่มากที่สุดของไทย เพราะพอถึงปี 2530/31 ผลผลิตส้มเขียวหวานของปทุมธานีซึ่งมีจำนวน 322,644 ตันนั้น คิดเป็นถึง 58 % ของผลผลิตส้มเขียวหวานทั้งประเทศ (554,669 ตัน)

มีข้อที่น่าสังเกตว่า ส้มเขียวหวานในปทุมธานีได้ขยายการผลิตเพิ่มขึ้นมาราว ๆ ปี 2524/25 เป็นต้นมา โดยผลผลิตได้เพิ่มจาก 48,350 ตันในปี 2524/25 เป็น 306,742 ตัน และ 322,644 ตันในปี 2528/29 และ 2530/31 ตามลำดับ

ชนิดของส้มเขียวหวานที่เพาะปลูกในจังหวัดปทุมธานี

ส้มเขียวหวานของจังหวัดหรือที่รู้จักกันทั่ว ๆ ไปว่า "ส้มรังสิต" สามารถแยกแยะออกเป็น 4 ประเภทดังนี้คือ

(ก) ส้มรังสิตผิวบางมด มีลักษณะผิวเป็นกระ เปลือกอ่อน รสหวานจัดปนเปรี้ยวเล็กน้อย ชั่งอ่อนนุ่ม กากน้อย

(ข) ส้มรังสิตสีเหลืองอมเขียว มีผิวค่อนข้างสะอาด รสหวานอมเปรี้ยวเล็กน้อย เปลือกบาง ชั่งอ่อนนุ่ม รู้จักกันทั่วไปในนาม "ส้มรังสิต"

(ค) ส้มรังสิตสีเขียว ผิวสีเขียวอ่อน เป็นส้มที่เก็บก่อนกำหนด รสเปรี้ยวอมหวาน ชั่งอ่อนนุ่มมีกากน้อย รู้จักกันทั่วไปว่า "ส้มเขียว" นิยมส่งออกไปขายยังพื้นที่ห่างไกล เช่น ภาคใต้ และประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ฮองกง มาเลเซีย เพราะเมื่อส่งไปถึงตลาดปลายทาง ผิวของส้มจะเปลี่ยนเป็นสีเหลือง อมเขียวและมีรสหวานขึ้น

(ง) ส้มรังสิตผิวเหลืองทอง ผิวสะอาด สีเหลืองอมส้มเข้ม เปลือกอ่อน ชั่งอ่อนนุ่ม กากน้อย รสหวานจัด เหมาะสำหรับส่งจำหน่ายในตลาดที่มีอำนาจซื้อสูง เช่น ยุโรป

นอกจากการส่งไปขายในทุกภูมิภาคของไทยเองแล้ว ส้มเขียวหวานยังถูกส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศด้วยตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

ต้นทุนและผลตอบแทนการเพาะปลูกส้มเขียวหวาน

จากการศึกษาของสำนักงานเกษตรจังหวัดปทุมธานี ปรากฏว่าต้นทุนการผลิตส้มเขียวหวาน ซึ่งประกอบด้วยต้นทุนคงที่ (Fixed Cost) และต้นทุนแปรผัน (Variable Costs) นั้น สามารถคำนวณเป็นต้นทุนเฉลี่ยต่อไร่ต่อปีเท่ากับ 11,387.14 บาท (ดูรายละเอียดในตารางที่ 3)

ถ้าหากว่าชาวสวนส้มสามารถขายผลผลิตได้ในราคากลาง ๆ คือ 6 บาทต่อกก. เกษตรกรจะมีรายได้ ๒๗,๐๐๐ บาท/ไร่ ทำให้ได้กำไรสุทธิ 15,612.86 บาทต่อไร่

ตลาดของส้มเขียวหวาน

ประกอบด้วยระดับต่าง ๆ ดังนี้

ก) ระดับสวน เป็นระบบที่ชาวสวนขายผลผลิตของตนจากสวน โดยมีพ่อค้าเฒ่าเข้าไปรับซื้อถึงที่แล้วขนผลผลิตไปขายยังตลาดท้องถิ่น มีข้อที่น่าสังเกตว่าพ่อค้าเหล่านี้มักจะมีแผงขายผลไม้เองในตลาดสี่มุมเมืองด้านเหนือ ซึ่งตั้งอยู่ในปทุมธานีเองด้วย (รังสิต)

ข) ระดับท้องถิ่น ตลาดซื้อขายส้มเขียวหวานที่สำคัญของจังหวัดคือ ตลาดกลางขายส่งสี่มุมเมืองด้านเหนือหรือตลาดกลางรังสิต ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ซึ่งอยู่ใกล้กับศูนย์การค้าตลาดรังสิตเอง โดยประมาณ 85% ของผลผลิตส้มเขียวหวานที่จังหวัดผลิตได้จะถูกส่งมาขายยังตลาดกลางนี้ และส่งต่อไปขายยังตลาดอื่น ๆ ทั่วประเทศอีกทอดหนึ่ง รวมทั้งส่งออกไปขายต่างประเทศด้วย ช่วงที่ส้มเขียวหวานออกสู่ตลาดมาก ๆ นั้น จะมีผลผลิตเข้า

ตลาดกลางรังสิตถึงวันละ 400-500 ตัน โดยมีแผงส้มกว่า 150 แผงทำการซื้อขาย ส่งผลให้มีการแข่งขันกันพอควร

(ค) ระดับภูมิภาค ตลาดส้มที่สำคัญอยู่ที่ตลาดมหรานาค ปากคลองตลาด

ตามปรกติเกษตรกรชาวสวนส้มจะขายผลผลิตแบบเหมาคละให้กับพ่อค้า โดยพ่อค้าจะนำผลผลิตไปคัดเกรดใหม่

โดยทั่วไปเกรดส้มเขียวหวานประกอบด้วย 6 ขนาด คือ เบอร์ 000 ซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุด ตามด้วยเบอร์ 00, 0, 1, 2 และ 3 ตามขนาดของส้มที่ลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ โดยเบอร์ 3 ซึ่งมีขนาดเล็กสุดนั้นจะนิยมนำไปคั้นเป็นน้ำผลไม้

ระดับราคาในตลาดส้ม มีปัจจัยด้านฤดูกาลเข้ามากำหนดไม่น้อย โดยในช่วงเดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงที่ส้มออกสู่ตลาดมากนั้น ราคาจะมีแนวโน้มลดต่ำลง ขณะที่ช่วงเดือนมิถุนายน-สิงหาคม ซึ่งมีผลผลิตน้อยนั้นระดับราคาส้มจะเพิ่มสูงขึ้น

พืชผัก

ปทุมธานีมีการปลูกพืชผักเพื่อป้อนตลาดทั้งในและนอกจังหวัด เช่น กรุงเทพฯ มีข้อที่น่าสังเกตว่า จังหวัดนี้มีตลาดค้าส่งขนาดใหญ่และมีขอบเขตการค้าส่งระดับประเทศตั้งอยู่ นั่นก็คือตลาดค้าส่งสี่มุมเมืองด้านเหนือ (รังสิต) ซึ่งพืชผักและผลไม้เกือบทั่วประเทศ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเหนือและภาคกลางตอนบนและตะวันตก) ได้ถูกส่งมายังตลาดกลางดังกล่าว

อย่างไรก็ดีเมื่อเทียบกับพื้นที่นาแล้ว การปลูกพืชผักใช้พื้นที่น้อยกว่ามากเพราะมีการใช้เนื้อที่เพียง 17,609 ไร่ ปลูกพืชผักในปทุมธานี (พ.ศ. 2533) โดยมี อำเภอเมือง สามโคก และหนองเสือ ปลูกค่อนข้างมาก คือ 4,817 ไร่, 3,208 ไร่ และ 2,454 ไร่ตามลำดับ

โดยเฉลี่ยแล้วพื้นที่ปลูกพืชผักแต่ละไร่ในปทุมธานีให้ผลผลิตประมาณ 1,200 กก. ทำให้ได้ผลผลิตรวมประมาณ 21,000 ตันในแต่ละปี โดยมีเกษตรกร 1,209 ครัวเรือนมีอาชีพปลูกพืชผัก

ตามปรกติพืชผักสามารถปลูกได้ตลอดปีและพื้นที่แต่ละไร่สามารถใช้ปลูกผักได้ 6 ครั้ง/ปี โดยเฉลี่ย แต่ฤดูที่ปลูกได้ผลดีที่สุดคือ ฤดูหนาว

ในบรรดาพืชผักต่าง ๆ ที่มีการเพาะปลูกในปทุมธานีนั้น ปรากฏว่าพืชตระกูลกะหล่ำ เช่น คะน้า ผักกาดขาว และกวาดตุงเป็นที่นิยมมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีการปลูกหอม พริก ผักบุ้งจีน ถั่วฝักยาว มะเขือต่าง ๆ

ผู้ที่ปลูกพืชผักเป็นอาชีพโดยตรงมีประมาณ 50 % ของพื้นที่ไร้ผักทั้งหมด ซึ่งปลูกมากแถวอำเภอเมือง สามโคก และธัญบุรี

เมื่อตัดผักแล้วพ่อค้าในท้องถิ่นจะเป็นผู้รวบรวมผลผลิตดังกล่าวไปจำหน่าย โดยราคาจะขึ้นลงตามภาวะตลาด ทั้งนี้ยึดราคาค้าส่งที่ปากคลองตลาด และตลาดค้าส่งสี่มุมเมือง (โดยเฉพาะอย่างยิ่งคะน้ำ) เป็นเกณฑ์

ปรากฏว่าประมาณ 50 % ของพืชผักที่ผลิตได้ของปทุมธานี จะส่งไปที่ปากคลองตลาด

มีข้อที่น่าสังเกตว่า ผู้ค้าบางรายในปากคลองตลาดได้ใช้ระบบตลาดข้อตกลง (Contract Farming) กำหนดให้เกษตรกรปลูกผักป้อนให้แก่ตนตามชนิดและช่วงเวลาของผลผลิตที่ต้องการ โดยที่พ่อค้าในปากคลองตลาดอาจจะออกทุนเพาะปลูกให้ก่อน

เท่าที่เป็นอยู่แม้ว่าตลาดกลางค้าส่งสี่มุมเมืองด้านเหนือ (รังสิต) จะเป็นตลาดค้าส่งระดับประเทศ ที่มีพืชผักจากภาคและจังหวัดต่าง ๆ เช่น ภาคเหนือ นครปฐม บางบัวทอง ราชบุรี กาญจนบุรี ปราจีนบุรี จันทบุรี ศรีสะเกษ ฯลฯ ส่งเข้ามาขายมาก แต่ผักจากปทุมธานีเองจะส่งเข้าไปขายยังตลาดนี้เพียง 10 % ของผลผลิตที่ผลิตได้ทั้งหมด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเพาะปลูกพืชผักของปทุมธานียังมีน้อย ทำให้เหมาะต่อการส่งไปขายที่ปากคลองตลาด ซึ่งป้อนผักให้แก่กรุงเทพฯ มากกว่า

การประมง

ความเอื้ออำนวยของสภาพภูมิประเทศของจังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มที่มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน รวมตลอดถึงมีคลองชลประทานและคลองธรรมชาติมาก จึงเหมาะต่อการทำประมงน้ำจืด

ในปี พ.ศ.2533 ปทุมธานีมีบ่อเลี้ยงปลากว่า 2,000 บ่อ โดยใช้พื้นที่ประมาณ 7,400 ไร่ มีจำนวนผู้เลี้ยงปลาเกือบ 1,500 ราย

ในปีเดียวกันนั้นปทุมธานีผลิตสัตว์น้ำได้ 3,030 ตัน ส่วนใหญ่เป็นพวกปลาสรวย ปลาเทโพ ซึ่งเป็นผลผลิตประมาณครึ่งหนึ่งของผลผลิตสัตว์น้ำรวมของจังหวัด สัตว์น้ำอื่นๆ ก็มีปลาดุก ปลานิล และปลาตะเพียน ฯลฯ

ประมาณ 60 % ของสัตว์น้ำที่ผลิตได้จะขายแก่ผู้บริโภคภายในจังหวัดเอง

ปศุสัตว์

ในอดีตการเลี้ยงปศุสัตว์ของจังหวัดปทุมธานีมีขอบเขตที่กว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การร่ำกรายเข้ามาของกิจกรรมการผลิตนอกภาคการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมหรือที่อยู่อาศัย และการพาณิชย์ ฯลฯ ได้ส่งผลให้การเลี้ยงสัตว์ของจังหวัด เช่น โค กระบือ สุกร ฯลฯ ลดลงเรื่อย ๆ ทำให้ต้องมีกรนำเข้าปศุสัตว์จากภูมิภาคและจังหวัดอื่น ๆ เข้ามาใช้งานหรือบริโภคในจังหวัดแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น นำมาฆ่าแหละและทำลูกชิ้น ฯลฯ ซึ่งจังหวัดปทุมธานีมีชื่อเสียงในผลิตภัณฑ์ชนิดนี้มาก

มีข้อที่น่าสังเกตว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในปทุมธานีในระยะหลัง ๆ มานี้ มักจะทำปศุสัตว์ผสมผสานกับการผลิตอื่น ๆ ทางภาคเกษตร เช่น เลี้ยงสัตว์ร่วมกับการทำสิกรรม หรือทำประมงน้ำจืด เพื่อหาทางใช้พื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ และลดต้นทุนการผลิต ตัวอย่างเช่น การเลี้ยงไก่บนบ่อปลา และนำน้ำจากบ่อปลาไปเป็นปุ๋ยเพาะปลูกพืชต่าง ๆ ฯลฯ

สำหรับปริมาณผลผลิตปศุสัตว์นั้น ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2533 ปทุมธานีมีผลผลิตดังนี้

โค	25,125	ตัว
กระบือ	20,890	"
สุกร	67,400	"

จำนวนมากของปศุสัตว์เหล่านี้จะถูกนำส่งเข้าโรงงานฆ่าสัตว์เพื่อชำแหละออกขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากบริษัทบางกอกมีทบอล ซึ่งเป็นผู้ผลิตเนื้อสัตว์รายใหญ่ของจังหวัด

บริษัทข้างต้นไม่เพียงนำสัตว์ที่เลี้ยงในจังหวัดเองมาชำแหละขายเท่านั้น หากแต่ยังนำปศุสัตว์จากต่างถิ่น เช่น จากภาคอีสาน และจากจังหวัดอื่น ๆ เช่น นครปฐม ฉะเชิงเทรา ฯลฯ มาชำแหละขายด้วย

ประมาณ 80-90 % ของผลผลิตที่ผลิตจากโรงงานชำแหละเนื้อสัตว์ข้างต้นจะถูกส่งไปขายยังกรุงเทพฯ ในลักษณะเนื้อสด และแปรรูปเป็นลูกชิ้นอีกประมาณ 10 % และเกือบทั้งหมดของผลผลิตถูกส่งเข้ากรุงเทพฯ ที่ขายในปทุมธานีเองมีเพียง 10-20 % เท่านั้น

พลวัตของภาคเกษตรในพื้นที่คลองรังสิต

กล่าวได้ว่าภาคเกษตรในพื้นที่คลองรังสิต จังหวัดปทุมธานีได้เกิดสภาพพลวัตเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนประมาณ 2 ทศวรรษเศษ ๆ ที่ผ่านมา เพราะการพัฒนาระบบชลประทานฤดูแล้ง ซึ่งส่งผลให้การควบคุมปริมาณน้ำมีประสิทธิภาพขึ้น

ในทศวรรษที่ 2513 การทำนาสองครั้งต่อปีในพื้นที่คลองรังสิต จังหวัดปทุมธานีได้ขยายตัวขึ้นมาก ไม่เพียงเท่านั้น สัมเขี้ยวหวานเองซึ่งต้องปลูกในบริเวณที่มีระบบการควบคุมน้ำได้ดีก็เริ่มขยายตัวในพื้นที่นี้

ประมาณต้นทศวรรษที่ 2523 การขยายตัวของการเพาะปลูกสัมเขี้ยวหวานในพื้นที่คลองรังสิตก็ได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจน และมีการขยายตัวเข้าไปเพาะปลูกในพื้นที่ที่มีการทำนาสองครั้งมาก เพราะพื้นที่ดังกล่าวมีระบบการควบคุมน้ำที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการชลประทานในฤดูแล้ง

ในช่วงทศวรรษที่ 2523 นี้เช่นกันที่มีการอพยพของชาวสวนส้มจากพื้นที่อื่น ๆ เช่น บางมด ดำเนินสะดวก ฯลฯ เข้ามาในพื้นที่ย่านคลองรังสิตกันมาก ขณะเดียวกันชาวสวนบางส่วนที่อยู่ในพื้นที่นี้มาเนิ่นนานก็ได้เปลี่ยนพื้นที่นาของตนไปปลูกส้มด้วย โดยเรียนรู้เทคนิคการทำสวนส้มจากเพื่อนบ้านซึ่งเป็นชาวสวนที่อพยพเข้ามาจากพื้นที่อื่น

ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา พื้นที่จำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เกษตรเดิมก็ได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย

การขยายตัวเข้ามาของภาคตัวเมือง (Urbanization) ได้ส่งผลกระทบต่อภาคเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสวนส้มอย่างน้อยใน 2 ลักษณะ คือ

ประการแรก การรุกคืบเข้ามาของภาคเมือง เช่น การก่อสร้างที่อยู่อาศัยได้ส่งผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การนำเสียของน้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำสวนส้มไม่น้อย

ประการต่อมา การขยายตัวเข้ามาของภาคเมืองได้สร้างความไม่แน่นอนของระบบการใช้ที่ดินในอนาคตมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรลดแรงจูงใจลงทุนด้านสาธารณูปโภค การเพาะปลูกที่เหมาะสมต่อการทำสวนส้มบนที่ดินของตน รวมถึงลดการลงทุนเพื่อพัฒนาคุณภาพของที่ดินตนเองด้วย (จากการสำรวจภาคสนามของ Yasuyuki Kono, ที่ปรากฏในบทความ "Land and Water Resources Management for Crop Diversification in the Chao Phraya Delta, Thailand : A Case Study of Citrus Cultivation in the North Rangsit Irrigation Project, 1994)

ยิ่งไปกว่านั้นในพื้นที่เกษตรของคลองรังสิตเดิม ซึ่งภาคเมืองได้ขยายตัวเข้ามานั้น ในส่วนที่ยังไม่ได้ถูกพัฒนาให้เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย ก็ถูกปล่อยทิ้งให้รกร้างว่างเปล่ากันทั่วไป ส่งผลให้การทำสวนส้มชะงักตัวลง

บางส่วนของพื้นที่ในบริเวณที่มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยมาก ๆ นั้น แม้ว่าจะมีเกษตรกรบางรายยังคงทำการเกษตรต่อไป แต่ก็มักจะเลือกทำนามากกว่าเพราะพื้นที่น่าย้ายต่อการเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยมากกว่าสวนส้มและสามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วกว่ามากด้วย

ตามปกติ การทำสวนส้มนั้นจะได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าก็ต่อเมื่อจะต้องทำสวนส้มต่อเนื่องกันบนพื้นที่ผืนนั้นเป็นเวลา 15 ปี

อย่างไรก็ตามในทางอ้อมแล้วการขยายตัวของภาคตัวเมืองอันเนื่องมาจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังการประชุม "Plaza Accord" (จะกล่าวถึงรายละเอียดในช่วงต่อไป) ในปี พ.ศ.2528 เป็นต้นมา ได้เป็นฐานทางอุปสงค์ (Demand) แก่ผลผลิตส้มเขียวหวาน ส่งผลให้มีการขยายตัวของผลผลิตส้มเขียวหวานในบริเวณอื่นของย่านคลองรังสิตมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดีแม้ว่าการขยายตัวของสวนส้มในพื้นที่คลองรังสิตในช่วงที่ผ่านมา ได้เพิ่มรายได้และทางเลือกแก่เกษตรกรในพื้นที่มากขึ้น แต่การทำสวนส้มในพื้นที่ทำนาก็อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย ตัวอย่างเช่นก่อให้เกิดปัญหาการบริหารการใช้น้ำจากระบบชลประทานที่ยากลำบากขึ้น เพราะตามปรกตินาข้าวและสวนส้มมีความต้องการใช้น้ำที่แตกต่างกัน การที่สวนส้มตั้งแทรกตัวอยู่ในพื้นที่ทำนาจึงอาจลดประสิทธิภาพของการบริหารการใช้น้ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง ซึ่งการเกษตรต้องพึ่งพาน้ำจากระบบชลประทานมาก

ดังนั้น การจัดรูปที่ดินและการกำหนดเขตการเกษตรแยกตามชนิดของพืชหรือกิจกรรมทางการเกษตรที่ชัดเจนและสอดคล้องกับการบริหารการใช้น้ำ จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งจำเป็นและสำคัญต่อการพัฒนาการผลิตในภาคเกษตรกรรม

ภาคอุตสาหกรรม*

อุตสาหกรรมเป็นภาคการผลิตที่สำคัญที่สุดของจังหวัดปทุมธานีในปัจจุบัน แม้ว่าภาคการผลิตนี้จะเริ่มได้รับการพัฒนาเมื่อไม่นานมานี้

* ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณธนพรรณ สุนทร, สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำหรับความอนุเคราะห์ด้านข้อมูลในส่วนนี้

ในปี 2512 จังหวัดปทุมธานีมีโรงงานเพียง 3 แห่ง ใช้เงินลงทุนเพียง 37.88 ล้านบาท และจ้างงานเพียง 144 คน แต่นับจากนั้นมาจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมก็เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ แต่เพิ่มขึ้นค่อนข้างช้าในช่วงแรก ๆ (ดูตารางที่ 4)

โรงงานอุตสาหกรรมในปทุมธานีเพิ่มจำนวนมากขึ้นในทศวรรษที่ 2520 และทวีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็นพิเศษหลังประชุม "พลาซ่าแอ๊กคอร์ด" ในปี 2528 เป็นต้นมาจนถึงเดือนมิถุนายน 2537 ปทุมธานีมีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด 1,169 แห่ง ใช้เงินลงทุนรวม 67,166.13 ล้านบาท จ้างแรงงานทั้งสิ้น 145,961 คน

มีข้อที่น่าสังเกตว่าหลังปี 2531 เป็นต้นมา ได้มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งใหม่ในปทุมธานีปีละกว่า 100 โรง และปี 2535 ปีเดียวมีถึง 183 โรงงาน

เมื่อแยกแยะขนาดของอุตสาหกรรม ปรากฏว่าปทุมธานีมีโรงงานขนาดเล็กซึ่งใช้เงินลงทุนตั้งแต่ 10 ล้านบาทต่อโรงงานลงมาจำนวน 538 แห่ง หรือประมาณ 46 % ของโรงงานในจังหวัดทั้งหมด (ไม่รวมโรงสีข้าว) ขณะที่มีโรงงานขนาดกลาง (ใช้เงินลงทุนระหว่าง 10-100 ล้านบาทต่อโรง) จำนวน 459 แห่ง (39.3 %) และมีโรงงานขนาดใหญ่ 131 โรง (ใช้เงินทุนมากกว่า 100 ล้านบาทต่อแห่ง) หรือ 11.2 % ของโรงงานทั้งหมดในจังหวัด (ดูตารางที่ 5)

เมื่อจัดประเภทของโรงงานในจังหวัด ปรากฏว่า 26.43 % ของโรงงานทั้งหมดเป็นอุตสาหกรรมบริการ ตามด้วยอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ (13.52 %) อุตสาหกรรมเคมีและพลาสติก (9.84 %) อุตสาหกรรมโลหะและอโลหะ (8.81 %) อุตสาหกรรมก่อสร้าง (8.81 %) ฯลฯ (ดูตารางที่ 6)

เมื่อพิจารณาตามรายอำเภอ พบว่าอำเภอคลองหลวงมีโรงงานตั้งอยู่มากที่สุด คือ 365 แห่ง ซึ่งคิดเป็น 31.22 % ของโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมดในจังหวัด ตามด้วยอำเภอเมือง 282 โรงงาน (24.12 %) อำเภอลำลูกกา 191 โรงงาน (16.34 %) อำเภอธัญบุรี 172 โรงงาน (14.71 %) อำเภอลาดหลุมแก้ว 95 โรงงาน (8.13 %) ฯลฯ (ดูตารางที่ 7)

ในจำนวนโรงงานทั้งหมด 1,169 แห่งที่จังหวัดปทุมธานีมีอยู่นั้น มีเพียง 115 แห่ง หรือ 9.8 % ที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุน

นอกจากการมีแหล่งที่ตั้งกระจายกระจายอยู่ในทุกอำเภอของจังหวัดแล้ว ปทุมธานียังมีนิคมอุตสาหกรรมอยู่ 2 แห่ง คือ เขตนิคมอุตสาหกรรมนวนคร และ เขตนิคมอุตสาหกรรมบางกะดี ซึ่งมีพื้นที่รวมกัน 7,173 ไร่ มีโรงงานต่าง ๆ ตั้งอยู่ทั้งสิ้น 234 แห่ง (มิถุนายน 2537)

ผลวัดทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ในพื้นที่คลองรังสิต จังหวัดปทุมธานี

จากการสำรวจภาคสนามของ ธนพรรณ สุนทรหะ โดยการสุ่มตัวอย่างประชากร 520 ครัวเรือนจาก 20 หมู่บ้านในอำเภอคลองหลวง และ อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี ซึ่งมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่มาก เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงจากภาคเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมต่อสภาพสังคม - เศรษฐกิจในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจหลายประการดังนี้

(ก) การเปลี่ยนแปลงอาชีพ ในช่วง 10 ปีก่อนอันเป็นช่วงก่อนมีการประชุม "Plaza Accord" หัวหน้าครัวเรือนของประชากรที่สำรวจได้เป็นเกษตรกรถึง 52.9 % แต่ในช่วงที่สำรวจ ปรากฏว่าอาชีพการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือนได้ลดลงเหลือเพียง 1.2 % อาชีพใหม่ที่สำคัญคือ ค้าขาย ซึ่งมีจำนวน 32.9 % ตามด้วยขับรถรับจ้าง 32.9 % และทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม 16.2 %

แสดงให้เห็นว่า การที่มีโรงงานอุตสาหกรรมมาตั้งอยู่ใกล้ ๆ บ้านนั้นได้สร้างอาชีพใหม่ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการมีโรงงาน คือค้าขายสินค้าให้แก่คนงานที่ทำงานในโรงงาน ขับรถรับจ้างรับส่งคนงานของโรงงาน รวมทั้งเป็นแรงงานทำงานในโรงงานเองโดยตรง ขณะที่แทบจะเลิกทำการเกษตรเป็นอาชีพหลักอีกต่อไป

(ข) รายได้ 56.9 % ของประชากร 520 ครัวเรือนที่ทำการสำรวจกล่าวว่ามียาได้เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับ 10 ปีก่อน 37.5 % ตอบว่ารายได้ไม่ได้เปลี่ยนแปลง ขณะที่ 5.6 % ตอบว่ามีรายได้ลดลง

(ค) รายจ่าย ส่วนใหญ่ (69.2 %) ของตัวอย่างประชากรที่สำรวจกล่าวว่าปัจจุบันครัวเรือนของตนมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น ขณะที่ 29.8 % ตอบว่ารายจ่ายไม่เปลี่ยนแปลงเมื่อเทียบกับเมื่อ 10 ปีที่แล้ว

(ง) การย้ายถิ่นของประชากร จากการสำรวจพบว่า หัวหน้าครัวเรือน 56.7 % เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดปทุมธานีมาแต่ดั้งเดิม ที่ย้ายมาจากที่อื่นมี 43.3 % โดยส่วนใหญ่ย้ายมาจากจังหวัดใกล้เคียงในภาคกลาง ที่ย้ายมาจากต่างภาคมีน้อยและสำหรับผู้ที่ย้ายมาจากต่างภาคนั้นย้ายมาจากภาคอีสานมากที่สุด

ระยะเวลาที่ย้ายเข้ามา 41.3 % ย้ายมาอยู่ระหว่าง 10 - 15 ปี และ 25.7 % ย้ายมาอยู่ไม่เกิน 10 ปี และมีพวกที่ย้ายเข้ามาอยู่เกิน 20 ปีแล้ว 24.9 % แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่ของคนที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ย้ายเข้ามาก่อนช่วงประชุม "Plaza Accord" เล็กน้อยและช่วงหลังประชุม "Plaza Accord" ในปี พ.ศ.2528

สำหรับเหตุผลในการย้ายเข้ามานั้น เกือบครึ่งของจำนวนตัวอย่าง (45.3 %) ตอบว่าย้ายเข้ามาเพื่อประกอบอาชีพใหม่

(จ) ความสัมพันธ์ในครอบครัว การเปลี่ยนแปลงจากโครงสร้างสังคมแบบเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรม ซึ่งได้ส่งผลให้อาชีพของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปนั้น ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกครอบครัวของตัวอย่างประชากรที่ทำการสำรวจนัก เพราะ 61.5 % ยังคงตอบว่าตนมีเวลาให้แก่ครอบครัวไม่แตกต่างไปจากเมื่อ 10 ปีก่อน

(ฉ) โอกาสในการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน 45.4 % ของตัวอย่างประชากรที่สำรวจตอบว่าปัจจุบันบุตรหลานของตนมีโอกาสเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมเพิ่มมากขึ้น 21% ตอบว่าเหมือนกับเมื่อ 10 ปีก่อน ขณะที่ 9.8 % ตอบว่าเมื่อ 10 ปีที่แล้วมีโอกาสดีกว่า

สำหรับระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนเองนั้น ปรากฏว่า 67.9 % จบเพียงระดับการศึกษาภาคบังคับ (อายุของหัวหน้าครัวเรือนที่มีมากที่สุดคือ อยู่ในช่วง 40 - 49 ปี ซึ่งคิดเป็น 32.3 % ของตัวอย่างประชากรที่สำรวจ ในขณะที่มีอายุระหว่าง 30 - 39 ปีมี 22.5 %)

ส่วนลักษณะของครอบครัวนั้น ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเชิงเดี่ยวที่มีสมาชิกในครัวเรือนไม่เกิน 3 คน (47.5 % ของตัวอย่างที่สำรวจ) และครอบครัวที่มีสมาชิกระหว่าง 4 - 6 คนมีอยู่ 6.5 % จากการสำรวจข้างต้น แสดงให้เห็นแนวโน้มว่าในอนาคตหัวหน้าครัวเรือนรุ่นใหม่ที่เติบโตขึ้นมาแทนที่ จะมีระดับการศึกษาที่สูงกว่ารุ่นบิดา-มารดา

(ช) การคมนาคม ประมาณ 64 % ของตัวอย่างประชากรที่สำรวจตอบว่า ปัจจุบันการคมนาคมขนส่งสะดวกกว่าแต่ก่อน (เมื่อ 10 ปีที่แล้ว) และมีทางเลือกในการเดินทางมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพึ่งพารถประจำทางที่มีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น

(ซ) การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ปรากฏว่าปัจจุบันตัวอย่างประชากรที่สำรวจมีสิทธิในการถือครองที่ดินเพิ่มขึ้น โดย 65 % ตอบว่าเมื่อ 10 ปีก่อนไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ที่มีกรรมสิทธิ์มีเพียง 35 % แต่ปัจจุบันผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้เพิ่มขึ้นเป็น 50.8 % แต่ส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินผืนเล็ก ๆ ที่ใช้เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย

เมื่อแยกตามขนาดของที่ดินที่ถือครองเป็นกรรมสิทธิ์แล้ว ปรากฏว่าผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินไม่เกิน 50 ตร.วา ได้เพิ่มจาก 34.1 % เป็น 40.9 % ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ส่วนผู้ถือครองที่ดินขนาดไม่เกิน 100 ตร.วา (51 - 100 ตร.วา) ได้เพิ่มจาก 13.7 % เป็น 18.1 % ขณะที่ผู้ถือครองที่ดินขนาดใหญ่ คือ แปลงใหญ่กว่า 10 ไร่ขึ้นไปได้ลดจำนวนจาก 26.4 % เป็น 18.6 % เพราะได้มีการขายที่ดินบางส่วนหรือทั้งหมดไป

อย่างไรก็ตามแม้ว่าพัฒนาการทางเศรษฐกิจจากโครงสร้างการผลิตแบบเกษตรไปเป็นอุตสาหกรรมได้เพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้คนดีขึ้นตามเหตุผลต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่พัฒนาการดังกล่าวก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัด และก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น การลักขโมย ยาเสพติด การมั่วสุมของวัยรุ่น ฯลฯ ขึ้นด้วย ซึ่งถือได้ว่า ปัญหาเหล่านี้เป็น "ต้นทุน" ของการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่สังคมอุตสาหกรรม

สภาวะการจ้างงานและประชากร

ความสำคัญของภาคเกษตรกรรมที่ลดบทบาทลง ได้ส่งผลให้สัดส่วนของแรงงานในภาคเกษตรของจังหวัดปทุมธานีลดลงด้วย โดยได้ลดจาก 42.4 % ในปี 2530 เหลือเพียง 39.6 % ในปี 2536 อย่างไรก็ตามแรงงานแฝงจากภาคเกษตรในภาคการผลิตอื่น ๆ แล้ว สัดส่วนของแรงงานในภาคเกษตรน่าจะต่ำกว่านี้

ปทุมธานีเป็นจังหวัดที่มีแรงงานต่างถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคอีสานอพยพเข้ามาทำงานบ้าง แต่จำนวนมากจะอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง

จากรายงานในปี 2533 ปรากฏว่าปทุมธานีมีประชากรทั้งสิ้น 448,431 คน (30 มิถุนายน 2533) แยกเป็นชายและหญิง 223,306 คน และ 225,125 คนตามลำดับ (ดูตารางที่ 8)

แต่เนื่องจากว่าปทุมธานีมีแรงงานจากต่างถิ่นอพยพเข้ามาทำงานไม่น้อยในช่วงที่ผ่านมา โดยที่แรงงานเหล่านี้ไม่ได้ย้ายสำมะโนครัวมาด้วย ดังนั้นจำนวนประชากรที่แท้จริงของจังหวัดจึงน่าจะมากกว่านี้

เท่าที่เป็นอยู่มีอัตราคนย้ายเข้ามาอยู่ในจังหวัดปทุมธานีมากกว่าคนย้ายออกไป

เมื่อประมวลออกมาปรากฏว่า ปทุมธานียังประสบกับปัญหาแรงงานในด้านต่าง ๆ คือ

(1) ปัญหาขาดแคลนแรงงานมีฝีมือและกึ่งมีฝีมือ เนื่องจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรม

(2) ปัญหาคนงานเข้า-ออกจากงานบ่อย เนื่องจากมีโรงงานเปิดใหม่มากคนงานจึงมีโอกาสโยกย้ายงานได้บ่อย ทำให้เกิดปัญหาไม่สามารถสะสมทักษะ (Skills) ในการทำงานได้ดีและต่อเนื่องเท่าที่ควร

(3) ปัญหาด้านอื่น ๆ เช่น ปัญหาแรงงานสัมพันธ์ ปัญหาการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายแรงงาน ปัญหาความปลอดภัยในการทำงาน ฯลฯ

สภาวะการค้าและการพาณิชย์

จนถึงสิ้นปี 2533 มีจำนวนผู้จดทะเบียนประกอบธุรกิจการค้าและการบริการในจังหวัดปทุมธานีต่าง ๆ คือ ทะเบียนพาณิชย์ (เฉพาะอำเภอเมือง) 1,504 ราย บริษัทจำกัด 908 บริษัท ห้างหุ้นส่วนจำกัด 590 แห่ง และห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล 6 แห่ง

เมื่อเทียบกับปี 2532 ปรากฏว่าการจดทะเบียนการค้าและการพาณิชย์ในปี 2533 ได้เพิ่มขึ้นเป็นอันมาก โดยที่ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนประกอบกิจการในรูปแบบโรงงานอุตสาหกรรมที่ทำการผลิตเพื่อการส่งออก และมักมีการรวมทุนกับต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งญี่ปุ่นและไต้หวัน (ข้อมูลจากสำนักงานพาณิชย์ จังหวัดปทุมธานี)

บริเวณที่มีการเพิ่มการลงทุนด้านอุตสาหกรรมมาก ๆ คือ อำเภอเมือง คลองหลวง ธัญบุรี และลำลูกกา

การเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมดังกล่าวทำให้เกิดกิจกรรมต่อเนื่องตามมาอีกมากมาย เช่น การจัดสรรที่ดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย ร้านค้าการพาณิชย์ บริการขนส่ง ฯลฯ เพื่อรองรับกับจำนวนแรงงานนับแสนคนที่จ้างงานโดยโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ

ความคึกคักของการค้าและการพาณิชย์ของจังหวัดในช่วงที่ผ่านมาได้ส่งผลให้ผู้ประกอบการพาณิชย์ต่าง ๆ รวมตัวกันขึ้นเป็นหอการค้าจังหวัดปทุมธานี ซึ่งมีการจดทะเบียนเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2528

ข้อมูลด้านกิจการสาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ

จากรายงานของสำนักงานพาณิชย์จังหวัดปทุมธานี (2533) และโครงการศึกษาและจัดทำแผนลงทุนจังหวัดปทุมธานี (2537) ปรากฏว่าระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน (Infrastructure) ต่าง ๆ ของจังหวัด ประกอบไปด้วย

(1) การคมนาคมขนส่ง

(ก) สายหลัก จังหวัดปทุมธานีมีเส้นทางคมนาคมสายหลักเชื่อมจังหวัดใกล้เคียงได้อย่างสะดวก คือ สายพหลโยธินผ่าน

ปทุมธานี - กรุงเทพฯ ระยะทาง 27 กม. (สายพหลโยธินและรังสิต)

ปทุมธานี - อยุธยา ระยะทาง 54 กม. (สายอำเภอเสนา)

ปทุมธานี - นครนายก ระยะทาง 88 กม. (สายรังสิต-องครักษ์)

ปทุมธานี - สระบุรี ระยะทาง 90 กม. (สายสระบุรี)

ปทุมธานี - นนทบุรี ระยะทาง 20 กม. (สายปากเกร็ด)

ปทุมธานี - นครปฐม ระยะทาง 87 กม. (สายลาดหลุมแก้ว-กำแพงแสน)

(ข) สายรอง ส่วนใหญ่ยังเป็นถนนลูกรังที่มีสภาพทรุดโทรม และคับแคบ

(ค) แผนงานพัฒนาเส้นทางคมนาคมในปี 2537-2538 ประกอบด้วย

เส้นทางวงแหวนฝั่งตะวันตก เริ่มจากสายปทุมธานี-สามโคก (ที่กม. 2+500) ตัดผ่านลงมาทางใต้ผ่านสายปทุมธานี-ลาดหลุมแก้ว (ที่กม. 20+070) แล้วตัดบรรจบจุดตัดระหว่างเส้นทางสายสะพานนนทบุรี-บางบัวทองกับเส้นทางสายตลิ่งชัน-บางบัวทอง-สุพรรณบุรี ซึ่งคาดว่าจะแล้วเสร็จในปี 2538

เส้นทางวงแหวนฝั่งตะวันออก เริ่มจากถนนพหลโยธินที่ กม.55 ตัดลงมาทางใต้ผ่านทางหลวงสายบางชัน-สถานีวิทยุคลองหลวง (ที่กม.8+500) บริเวณคลองชลประทานที่ 4 กับ 5 ผ่านถนนรังสิต - นครนายก (ที่กม.10) ตัดผ่านลำลูกกา (ที่กม.11) และตัดผ่านสายรามอินทรา (ที่กม.10) และบรรจบสายบางนา-ตราด (ที่กม.9) ซึ่งคาดว่าจะแล้วเสร็จในปี 2538 นี้

เส้นทางสายปทุมธานี-แยกนพวงศ์ จะทำการปรับปรุงเป็นถนน 4 เลน เขียนแบบเสร็จต้นปี 2537 และเปิดประมูลประกวดราคาในปี 2538

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดขยายถนนเลียบคลองชลประทานที่ 10 ให้เป็นถนนสายหลักอีกเส้นทางหนึ่ง

(2) โทรศัพท์ แท่งที่เป็นอยู่มีชุมสายโทรศัพท์ 17 แห่ง ให้บริการทุกอำเภอประมาณ 50,000 หมายเลข ซึ่งยังไม่เพียงพอ

โครงการขยายหมายเลขโทรศัพท์ในปี 2537 จำนวน 67,000 เลขหมายของบริษัทเทเลคอมเอเชีย ประกอบด้วย

ชุมสายโทรศัพท์ปทุมธานี	ขยาย	15,000	หมายเลข
รังสิต	"	15,000	"
นวนคร	"	12,000	"
บางพูน	"	17,000	"
ธัญบุรี	"	8,000	"

(3) การประปา แท่งที่เป็นอยู่ปทุมธานีมีหน่วยงานของการประปาสวนภูมิภาคอยู่ 2 แห่ง

คือ

(ก) การประปาปทุมธานี สูบน้ำจากใต้ดินมาผลิตน้ำประปาให้บริการแก่ประชาชน เฉพาะ ในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี มีกำลังการผลิต 160 ลบ.เมตรต่อชั่วโมง

(ข) การประปาประชาธิปัตย์ ใช้น้ำใต้ดินให้บริการในเขตสุขาภิบาลประชาธิปัตย์ อำเภอลำลูกกา และอำเภอธัญบุรีบางส่วน มีกำลังการผลิต 830 ลบ.เมตรต่อชั่วโมง

สำหรับแผนการขยายการประปานั้นมี 2 ระยะดังนี้คือ

ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2543) จะทำการก่อสร้างระบบการผลิตโดยใช้แหล่งน้ำดิบจากแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีกำลังการผลิตถึง 5,500 ลบ.เมตรต่อชั่วโมง เพื่อให้บริการแก่ทั้งจังหวัด

ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2554) จะทำการขยายเพิ่มการผลิตน้ำประปาขึ้นอีก 5,500 ลบ.เมตรต่อชั่วโมง

(4) ไฟฟ้า ปทุมธานีมีหน่วยงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค 3 แห่งได้แก่

(ก) สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดปทุมธานี ซึ่งรับผิดชอบให้บริการไฟฟ้าแก่อำเภอเมือง ลาดหลุมแก้ว และสามโคก

(ข) สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคธัญบุรี รับผิดชอบพื้นที่อำเภอธัญบุรี ลำลูกกา และหนองเสือ

(ค) สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาครังสิต รับผิดชอบพื้นที่อำเภอคลองหลวง

จังหวัดปทุมธานีมีกำลังการผลิตไฟฟ้ารวม 680 MVA สามารถให้บริการแก่ผู้ใช้ไฟฟ้าจำนวน 111,516 ราย ซึ่งแยกออกเป็นผู้ใช้รายใหญ่ 3,706 ราย และรายย่อย 107,810 ราย

เนื่องจากว่าปัจจุบันปทุมธานีมีการพัฒนาด้านต่าง ๆ ทั้งอุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัย ฯลฯ รวดเร็วมาก จำเป็นต้องมีแหล่งพลังงานไฟฟ้าให้บริการแก่ประชาชนเพิ่มขึ้น จึงมีโครงการขยายและปรับปรุงเสริมระบบจำหน่ายไฟฟ้างานนี้

เพิ่มกำลังการผลิตให้แก่ภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจบ้านพักอาศัยในเขตการไฟฟ้าปทุมธานี และการไฟฟ้างังสิต ขนาด 50 MVA จำนวนแห่งละ 1 สถานี

เชื่อมโยงระบบสายส่งแรงสูง ระบบ 115 เควี เพื่อจ่ายไฟฟ้าให้แก่โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในเขตการไฟฟ้าปทุมธานี (ระยะทาง 29.46 วงจร/กม.) และเชื่อมโยงระบบสายส่งแรงสูง 115 เควี ระหว่างการไฟฟ้าธัญบุรีกับการไฟฟ้างังสิต เพื่อจำหน่ายให้แก่โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ (ระยะทาง 6.50 วงจร/กม.)

ปรับปรุงระบบจำหน่ายไฟฟ้าแรงสูง 22 เควีภายใน 3 การไฟฟ้าข้างต้น (ระยะทาง 71.80 วงจร/กม.) เพื่อขยายกระแสไฟฟ้าในเขตอำเภอธัญบุรี

สรุป

ในช่วง 3-4 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้เกิดสภาพลวัตทางเศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นบริเวณสำคัญที่คลองรังสิตตัดผ่านมา

ในช่วงต้น ๆ ของเวลาข้างต้น การทำนาซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมที่สืบทอดมาตั้งแต่หลังขุดคลองรังสิต ในปลายรัชกาลที่ 5 ยังคงเป็นอาชีพหลักของผู้คนที่อาศัยอยู่ในปทุมธานี

ลวัตที่เกิดขึ้นในหมู่ชาวนาของทุ่งรังสิตนับตั้งแต่มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในฉบับแรกเป็นต้นมา (พ.ศ.2504) ก็คือวิธีการทำนาที่ใช้ปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ เช่น ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช เครื่องจักรกลทางการเกษตร ฯลฯ เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ระหว่างชาวนากับพ่อค้าคนกลางผู้ขายปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ดังกล่าว

พัฒนาการทางระบบคมนาคมขนส่งที่เปลี่ยนแปลงไปก็ได้ส่งผลให้ระบบตลาดของผลผลิตเกษตร เช่น ข้าวเปลือก ฯลฯ เปลี่ยนแปลงไปด้วย

รายละเอียดของความเปลี่ยนแปลงข้างต้นควรได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น โดยใช้วิธีการสำรวจภาคสนาม เพราะเท่าที่เป็นอยู่ยังมีข้อมูลชั้นรอง (Secondary Data) เกี่ยวกับเรื่องนี้น้อย

ในช่วงเวลาต่อมา คือ ประมาณกว่า 2 ทศวรรษที่แล้ว ผลผลิตเกษตรชนิดใหม่ ตัวอย่างเช่น ส้มเขียวหวานซึ่งเคยปลูกกันในภูมิภาคหรือจังหวัดอื่น ๆ ก็ได้ย้ายฐานเข้ามาผลิตในปทุมธานีเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญที่สุดของภาคเกษตรในจังหวัดนี้ในเวลาต่อมา

การเข้ามาของพืชเงินสด (Cash Crop) ชนิดใหม่ข้างต้น ได้ส่งผลเกื้อกูลหรือขัดแย้งกับการเกษตรดั้งเดิมของจังหวัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนาอย่างไรและเพียงไร ไม่ว่าจะพิจารณาด้านการผลิตและการตลาดเป็นเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก และควรได้รับการศึกษาให้ลุ่มลึกขึ้น โดยใช้วิธีการสำรวจภาคสนาม เพื่อใช้ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ดังกล่าวมาใช้วิเคราะห์และเสริมส่วนขาดจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ซึ่งค่อนข้างขาดแคลน

ช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งของจังหวัดปทุมธานี ก็คือการขยายตัวของการผลิตนอกภาคเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม รวมตลอดถึงการสร้างที่อยู่อาศัยในช่วงประมาณ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการประชุม "พลาซ่าแอ็คคอร์ด" ของ 5 มหาอำนาจทางเศรษฐกิจโลก (สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ตะวันตก และญี่ปุ่น) ที่กรุงนิวยอร์กในปี 2528 ซึ่งได้กำหนดให้มีการปรับเปลี่ยนค่าเงินตราใหม่เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการขาดดุลการค้าอย่างมากมายของสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ส่งผลให้

ประเทศที่มีค่าเงินตราแข็งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นญี่ปุ่น และประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย (NIC'S) ต้องย้ายหรือขยายการผลิตเข้ามายังไทยเพิ่มขึ้น

หลังการประชุม "พลาซ่าแอ็คคอร์ด" เพียงไม่กี่ปี โรงงานอุตสาหกรรมในปทุมธานีก็ได้ขยายตัวเติบโตใหญ่ขึ้นเป็นอันมาก เป็นจำนวนนับร้อยโรงงานในแต่ละปี

การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในปทุมธานีดังกล่าวไม่เพียงก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เฉพาะในจังหวัดปทุมธานีเองเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลไปสู่จังหวัดอื่น ๆ ทั้งที่เป็นจังหวัดเพื่อนบ้านที่อยู่รอบ ๆ เองและจากภูมิภาคอื่น ๆ เช่น อีสานด้วย เพราะมีการย้ายถิ่นของแรงงานเข้ามาทำงานในโรงงานของปทุมธานีเพิ่มขึ้น โดยที่โรงงานต่าง ๆ ดังกล่าวสามารถจ้างงานได้กว่า 100,000 คนในปัจจุบัน

พลวัตทางเศรษฐกิจที่ตามมากับการขยายตัวของการผลิตนอกภาคเกษตร ไม่ว่าจะเป็นภาคอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและการบริการ รวมตลอดถึงที่อยู่อาศัยดังกล่าวได้ส่งผลทั้งด้านบวกและด้านลบอย่างไรและเพียงไร ตัวอย่างเช่นผลที่มีต่อภาคการเกษตรอันเป็นภาคการผลิตดั้งเดิมในจังหวัด ฯลฯ เป็นเรื่องที่น่ารับรู้ และควรได้รับการศึกษาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยใช้วิธีการสำรวจภาคสนาม

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยข้างต้น ไม่เพียงจะเป็นประโยชน์ต่อจังหวัดปทุมธานีเองเท่านั้น หากแต่ยังเป็น "แบบอย่าง" หรือ "บทเรียน" อันดีสำหรับการนำไปใช้ในบริเวณอื่น ๆ ของประเทศ ซึ่งปัจจุบันมีสภาพพลวัตไหวตัวเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) เช่นกัน

ตารางที่ 1

ข้อมูลพืชเศรษฐกิจประจำปี 2533 จังหวัดปทุมธานี

ชื่อพืช	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิตรวม (ตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)
1. ข้าวนาปี 33/34	446,337	123,045.52	1,187.00
2. ข้าวนาปรัง ปี 2533	345,745	219,687.20	1,410.00
3. ส้มเขียวหวาน	150,053	429,511.50	2,937.76
4. มะพร้าว	11,271	11,785,800.00	29.47
5. มะม่วง	14,213	21,319.50	284.00
6. กล้วยหอม	4,459	20,065.50	164.00
7. กล้วยน้ำว้า	6,244	27,473.60	52.00
8. พืชผัก	17,609	21,130.80	140.00

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดปทุมธานี

ตารางที่ 2

พื้นที่การเกษตรและจำนวนเกษตรกร จังหวัดปทุมธานี

อำเภอ	พื้นที่เกษตร (ไร่)	จำนวนเกษตรกร (คน)	จำนวนครัวเรือน เกษตรกร (ครัวเรือน)
เมือง	30,613	14,150	2,830
สามโคก	47,805	19,345	3,869
ลาดหลุมแก้ว	90,774	19,680	3,936
ธัญบุรี	40,794	5,945	1,189
ลำลูกกา	125,908	17,720	3,544
คลองหลวง	95,469	20,110	4,022
หนองเสือ	220,110	30,785	6,157
รวม	651,473	127,735	25,547

ที่มา: สำนักงานจังหวัดปทุมธานี มีนาคม 2537

ตารางที่ 3
ต้นทุนการผลิตส้มเขียวหวานจังหวัดปทุมธานี

อายุส้ม ปีที่	ต้นทุนการผลิตส้มเขียวหวาน		ต้นทุนทั้งหมดเฉลี่ยต่อไร่ (บาท)
	ต้นทุนผันแปร	ต้นทุนคงที่	
1	7,092.26	910.09	8,002.35
2	3,605.92	882.12	4,488.04
3	6,747.01	909.46	7,656.47
4	7,870.87	1,128.31	8,999.18
5	8,591.38	873.82	9,465.20
6	13,090.08	981.06	14,071.14
7	13,778.39	1,044.76	14,823.15
8	13,281.84	870.23	14,152.07
9	16,230.49	981.89	17,212.38
10	16,400.85	928.36	17,329.21
11	16,860.56	975.09	17,835.65
12	17,763.61	1,083.26	18,846.87
เฉลี่ย	10,418.26	968.88	11,387.14

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดปทุมธานี

หมายเหตุ : ต้นทุนผันแปร คือ

-ค่าแรงงานเตรียมดินถึงเก็บเกี่ยว

-ค่าวัสดุ

-อื่น ๆ

ตารางที่ 4
จำนวนโรงงาน-เงินทุน-คนงาน แยกเป็นรายปีในจังหวัดปทุมธานี

พ.ศ.	จำนวน	เงินทุน (บาท)	ชาย	หญิง	รวม (คน)
2512	3	37,880,000	114	30	144
2513	8	665,189,000	672	1,980	2,652
2514	9	1,674,860,000	1,865	3,314	5,179
2515	15	813,770,000	1,392	2,311	3,703
2516	11	590,920,000	485	3,497	3,982
2517	8	613,695,142	121	849	970
2518	18	1,763,238,404	2,636	2,521	5,157
2519	11	889,385,000	213	88	301
2520	8	144,289,400	248	17	265
2521	12	1,097,220,000	357	1,227	1,584
2522	20	927,838,000	877	952	1,829
2523	18	3,657,138,500	2,139	1,260	3,399
2524	23	1,555,772,657	2,071	9,599	11,670
2525	24	1,103,092,000	1,558	1,600	3,158
2526	23	818,385,800	834	1,023	1,857
2527	27	848,386,817	1,509	643	2,152
2528	37	1,461,572,644	2,833	8,024	10,857
2529	33	1,323,473,792	1,789	1,127	2,916
2530	46	2,129,068,627	1,519	2,956	4,475
2531	69	5,333,625,210	3,975	16,492	20,467
2532	116	9,027,936,753	5,357	9,001	14,358
2533	117	9,550,573,120	5,527	9,770	15,297
2534	128	4,728,144,000	4,268	4,686	8,954
2535	183	7,970,414,754	5,206	5,512	10,718
2536	145	5,674,602,566	3,536	2,968	6,504
2537	57	2,765,658,783	1,467	1,946	3,413
รวม	1,169	67,166,130,969	52,568	93,393	145,961

ตารางที่ 5

จำนวนโรงงาน เงินทุน และคนงาน แยกตามเงินลงทุนในจังหวัดปทุมธานี

รายการ	จำนวน โรงงาน	ร้อยละ	เงินทุน (บาท)	คนงาน (คน)
โรงสีข้าวทั้งหมด	41	3.5	173,137,000	40
โรงงานขนาดเล็กทั้งหมด ไม่รวมโรงสีข้าว (เงินทุน น้อยหรือเท่ากับ 10 ล้าน บาทลงมา)	538	46.0	1,880,782,792	23,717
โรงงานขนาดกลางไม่รวม โรงสีข้าว(เงินทุนมากกว่า 10 ล้านบาทถึง 100 ล้าน บาท)	459	39.3	16,421,999,910	62,390
โรงงานขนาดใหญ่ไม่รวม โรงสีข้าว(เงินทุนมากกว่า 100 ล้านบาทขึ้นไป)	131	11.2	48,690,121,267	57,454
รวม	1,169	100.0	69,166,130,969	145,961

ที่มา: สำนักงานอุตสาหกรรม จังหวัดปทุมธานี มิถุนายน 2537

ตารางที่ 6

จำนวนโรงงาน เงินทุน คนงาน ตามหมวดอุตสาหกรรมในจังหวัดปทุมธานี

รายการ	จำนวน โรงงาน	%	เงินทุน (บาท)	คนงาน (คน)
อุตสาหกรรมการเกษตร	66	5.64	835,517,000	1,312
อุตสาหกรรมก่อสร้าง	103	8.81	2,382,210,968	7,200
อุตสาหกรรมอาหารและ เครื่องดื่ม	81	6.93	6,912,999,692	9,330
อุตสาหกรรมแปรรูปไม้	158	13.52	1,920,647,520	7,809
อุตสาหกรรมสิ่งทอและ เครื่องนุ่งห่ม	83	7.10	6,900,132,070	31,856
อุตสาหกรรมเคมีและ พลาสติก	115	9.84	4,822,346,136	7,899
อุตสาหกรรมโลหะและ อโลหะ	103	8.81	7,150,622,078	5,868
อุตสาหกรรมบริการ	309	26.43	25,747,389,643	53,972
อุตสาหกรรมอื่น ๆ	151	12.91	10,494,265,862	20,719
รวม	1,169	100.00	67,166,130,969	145,961

ที่มา: สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปทุมธานี มิถุนายน 2537

ตารางที่ 7
จำนวนโรงงาน-เงินทุน-คนงาน แยกเป็นอำเภอในจังหวัดปทุมธานี

อำเภอ	จำนวน โรงงาน	เงินทุน (บาท)	คนงาน (คน)
อำเภอเมือง	82	9,654,020,687	30,631
อำเภอลองหลวง	65	30,616,949,408	77,866
อำเภอธัญบุรี	172	7,766,414,209	13,138
อำเภอหนองเสือ	9	61,540,000	283
อำเภอลาดหลุมแก้ว	95	4,534,030,767	6,096
อำเภอลำลูกกา	191	3,915,041,198	16,915
อำเภอสสามโคก	55	618,134,700	1,032
รวม	1,169	67,166,130,969	145,961

ที่มา: สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปทุมธานี มิถุนายน 2537

ตารางที่ 8
ประชากรในเขตจังหวัดปทุมธานี ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2533

เทศบาล/อำเภอ	จำนวนประชากร			จำนวนบ้าน
	ชาย	หญิง	รวม	
1.เทศบาลเมืองปทุมธานี	8,628	7,411	16,039	2,887
2.อำเภอเมืองปทุมธานี	36,461	37,742	74,203	14,534
3.อำเภอสสามโคก	19,592	19,355	38,947	7,561
4.อำเภอลาดหลุมแก้ว	17,693	17,518	35,211	6,510
5.อำเภอธัญบุรี	40,362	41,963	82,325	16,044
6.อำเภอลำลูกกา	41,469	41,362	82,831	16,765
7.อำเภอลองหลวง	38,961	39,856	78,817	18,776
8.อำเภอหนองเสือ	20,140	19,888	40,028	8,058
รวม	223,306	225,125	448,401	91,135

ที่มา: ที่ทำการปกครองจังหวัดปทุมธานี

บรรณานุกรม

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แผนพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร 2534-2539.

ธนพรรณ สุนทร, การศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการเปลี่ยนแปลงจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม : ศึกษากรณีอำเภอคลองหลวงและธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี, วิทยานิพนธ์หลักสูตรมหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538.

ฝ่ายแผนและโครงการ สำนักงานจังหวัดปทุมธานี, สมุดข้อมูลสำคัญจังหวัดปทุมธานีสำหรับผู้บริหาร, 2535

ศูนย์บริการวิชาการเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน โครงการศึกษาและจัดทำแผนลงทุนจังหวัดปทุมธานี, เสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาจังหวัดปทุมธานี, มีนาคม 2537.

ศูนย์บริการวิชาการเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รายงานศักยภาพ โอกาสและข้อจำกัดของการลงทุน, โครงการศึกษาและจัดทำแผนลงทุนจังหวัดปทุมธานี, เล่ม 2, เสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาจังหวัดปทุมธานี, มีนาคม 2537.

สำนักงานจังหวัดปทุมธานี, บรรยายสรุปจังหวัดปทุมธานี, 2536

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดปทุมธานี "ข้อมูลการตลาดจังหวัดปทุมธานี ประจำปี 2533-2535"

สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาการณ, ของดีเมืองปทุมฯ, 2536

Yasuyuki Kono and Pradip Kumar Saha "Land and Water Resources Management for Crop Diversification in the Chao Phraya Delta, Thailand : A Case Study of Citrus Cultivation in the North Rangsit Irrigation Project," *Journal of Southeast Asian Studies*, The Center for Southeast Asian Studies, 1st October, 1995.